

Egy autentikus diákmozgalom

CSÁKÓ MIHÁLY^a – SEBESTYÉN ANNAMÁRIA^b

^aWesley János Lelkészképző Főiskola

^bELTE TáTK

A cikk a Független Diákparlament létrejöttét, működését és társadalmi hátterét mutatja be. A magyar törvényhozás viszonylag hamar módot adott a középiskolás diákok szervezkedésére és érdekeik képviseletére az iskolai diákönkormányzatokkal, valójában a fiatalok kevésbé voltak erre felkészülve. Az Országos Diákparlament diszfunkciós működésének ellensúlyozására hozták létre diákok a Független Diákparlamentet 2014-ben, amely független az államtól, a politikai pártoktól, továbbá az iskoláktól is, és az interneten lebonyolított általános választásokkal jön létre évente. Ősszel plenáris ülésen meghatározott témákkal foglalkozó munkabizottságokat hoz létre, amelyek a tavaszi plenáris ülésre terjesztik elő kidolgozott javaslataikat. A diákparlament által elfogadott javaslatokat az oktatásért felelős miniszterhez juttatják el. A diákparlament összetételét természetesen befolyásolják a társadalom szociokulturális viszonyai: képviselőnek inkább jelöltetik magukat a gimnazisták, mint a szakközépiskolások és a fejletlenebb térségek lakói. Ezzel együtt a Független Diákparlament egy valóban alulról szerveződő, tényleges problémákra reflektáló autentikus diákmozgalom.

Kulcsszavak: diákjogok, érdekképviselet, Független Diákparlament, diákmozgalom

This article describes the birth, operation and social background of the Independent Student Parliament (ISP). The Hungarian legislation gave way to secondary school students' to organise themselves and defend their interests in the form of students' governments in schools as early as 1993. At the time neither students nor schools were prepared properly for such activity. A National Students Parliament has been set up in 1998 by law. Its disfunctioning provoked students to set up their Independent Student Parliament in 2014 spontaneously. ISP is independent of the state, of political organisations and of the schools as well. It is elected yearly through general election via internet by students of 15 to 21 year of age, nationwide. The Fall plenary session (3 days) selects subjects to elaborate in working commissions from the deputies' proposals. Working commissions have 4 months for discussion and formulation of their proposal which should be voted by the Spring plenary session to become an ISP decision. The package of decisions is put on the table of the Minister of Education. Socio-cultural stratification of Hungary has an impact on the composition of the ISP: students present themselves more frequently from institutions with higher prestige than apprentices and students in less developed regions.

Levelező szerző: Csákó Mihály, Wesley János Lelkészképző Főiskola, 1086 Budapest, Dankó utca 11.,
E-mail: csakomihaly@wjlf.hu

However, the Independent Student Parliament is still a genuine grassroots movement, reflecting real problems of the secondary education.

Keywords: students' rights, representation of interests, student movement, Independent Student Parliament

A mikor a világnak e táján épp rendszereket váltottak, a gyerekeknek az egész világon rendszerváltás volt. 1989-ben New Yorkban megszavazták az ENSZ-egyezményt a Gyermekek Jogairól, amely kimondja, hogy a gyerekeknek joguk van véleményt formálniuk minden őket érdeklő kérdésben, s véleményükre érettségüknek és életkoruknak megfelelő választ kell kapniuk. Ez az iskolai demokrácia nemzetközi jogi talpköve, ami megjelenik az európai típusú iskolákat szabályozó nemzeti törvényekben is.¹

Mivel az oktatási rendszer hosszú időn keresztül szervezetszerű közege a felnövő nemzedékek mindennapi életének, ezért az állampolgári nevelés kitüntetett jelentőségű színteret képezi. A diákok az iskolában mint jogilag szabályozott intézményben sajátítják el a különböző intézményes szerepmintákat, a nekik megfelelő ismereteket és magatartási mintákat. Az intézményes hatalommal felruházott személyek (pedagógusok) viselkedésén keresztül tapasztalják meg a hatalom formális és informális működését, amely jelentősen meghatározza a későbbiekben is a hatalomhoz való viszonyukat (Csákó 2009a). A pedagógusok az iskolák többségében az államhatalom megtestesítői (Bourdieu–Passeron 1970), és valóban kezükben van a rájuk bízott tanulók teljes jövője.² A jogszabályok pedig nem csupán az iskola szervezeti felépítését és működését, de az oktatott tartalmakat is előírják, ezáltal az állam közvetlenül is befolyásolja az iskolai állampolgári szocializáció tartalmát. Nem véletlenül tartják a különböző politikai rendszerek az iskolát elsősorú eszköznek az állampolgári lojalitás biztosításához (Szabó 2000).

Szabó Ildikó szerint „Az iskolai élet a tanulók számára olyan társadalmi gyakorlóterep, ahol a normákat, társadalmi játékszabályokat lehet megtanulni, részvételi és cselekvési módokat begyakorolni, és egyúttal kipróbálni az egyéni és csoportos érdekérvényesítés különböző formáit” (Szabó 2009: 332). Ebben az értelemben, egy demokratikus társadalomban az iskola egyik legfontosabb feladata a diákok demokráciára nevelése, vagyis azoknak az ismereteknek, gondolkodási és cselekvési mintáknak az átadása, amelyek révén a fiatalok megtanulnak élni a jogaikkal, és alkalmassá válnak a közéletben való részvételre.

Magyarországon az 1993. évi közoktatási törvény már messzemenően figyelembe vette az ENSZ-egyezményt. Lehetővé tette ugyanis, hogy a diákok saját elhatározásukból önkormányzatot alakítsanak az iskolájukban, s meghatározzák annak szervezetét és tisztségviselőit. A diákönkormányzatok egyetértési jogot kaptak az iskolai házirend meghatározásában, véleményezési jogot kaptak az iskolai ügyekben, és saját szervezeti életüket teljesen maguk alakíthatják. Mindemellett a törvény értelmében a diákönkor-

¹ A Magyar Köztársaság Országgyűlése 1991 őszén ratifikálta, és az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki.

² E napokban zajlanak a különböző szintű továbbtanulási jelentkezések, amelyeknek fő izgalma az adja, hogy egy-egy tanár jóindulatú vagy kevésbé jóindulatú osztályzatán szakmák, iskolatípusok, életésélyek múlhatnak.

mányzatok jogosultak a diákok érdekeinek képviselőjére is, az iskoláknak pedig ehhez teret és szükség esetén tanári segítséget kell biztosítaniuk.

Úgy tekinthetjük tehát, hogy a diákönkormányzat létrehozása a diákok szabadságjoga: jogukban áll létrehozni, de nem kötelező. A szabadság törvénybe iktatása vitathatatlanul jelentős lépés volt, ugyanakkor meglehetősen nehezen érvényesíthető egy olyan társadalomban, amelyben az embereket a legkevésbé sem a szabadságra nevelték. Habár diákönkormányzat ma már majdnem minden magyar középiskolában megtalálható,³ de a múlt megszépítő kódéba vész, hogy vajon ezeket a diákok alakították-e maguknak, vagy felállításukat az iskola szorgalmazta. Kínos lenne ugyanis, ha az állami iskolákban nem volna jelen egy olyan intézmény, amelyet a törvény nevesít, s amellyel ráadásul az iskolák közötti sajátos tevékenységek és kapcsolatok járnak együtt. Az iskolák előbb felismerik a DÖK létrehozásának előnyeit és hátrányait, és tesznek megszületése érdekében, semmint a diákok szabadságuk tudatára ébrednének. Másként fogalmazva: a magyar iskolákban a DÖK-öt nem létrehozzák, a diákok számára a DÖK egyszerűen csak *van*.

A szabadságot ebben a helyzetben a diákok nem a DÖK létrehozásán, hanem működésén keresztül tapasztalhatnák meg. Az „Iskola és társadalom” című kutatás⁴ azonban 2005-ben és 2008-ban is azt találta, hogy a diákönkormányzatok működése az iskolák többségében csupán formális, nincs módjuk *ténylegesen* beleszólni az iskolai ügyekbe, vagyis a diákokat megakadályozták jogaik gyakorlásában. A diákok egyharmada nyilatkozott úgy, hogy a diákönkormányzatnak semmilyen önállósága nincs az iskolájában, továbbá kétharmaduk azt állította, hogy a diákoknak egyáltalán nincs beleszólásuk az iskolai házirend alakításába. A középiskolák nagy részében a diákképviselők megválasztása sem demokratikus úton történt. A diákoknak mindössze 14 százaléka választotta titkos szavazással a diákképviselőket, közel 50 százalékuk iskolájában a nyílt szavazás volt a bevett gyakorlat, 9 százalékuk csak az osztályfőnök jelöltjeire szavazhatott, további 9 százalék esetében pedig az osztályfőnök a diákok véleményét mellőzve jelölte ki az osztály képviselőjét. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a diákok egy jelentős részét megfosztották törvényben rögzített demokratikus jogaiktól, pedig 1996 és 2009 között Országos Diákjogi Tanács (ODT) is működött a diákjogok ellenőrzésére – a helyzetképet látva nem sok sikerrel. Az oktatási intézményekben a demokratikus eljárások gyakorlata nem valósult meg, s ez közrejátszik abban, hogy a diákok kevésbé látnak összefüggést az érdekeik érvényesítése és a demokratikus érdekérvényesítési formák között (Csákó 2009a).

A diákképviselői rendszert 1997-ben tették teljessé az Országos Diákparlament (ODP) törvénybe iktatásával. Az ODP a pártok küldöttterkezeleteinek mintájára épül fel: az iskolák küldötteiből áll össze a megyei gyűlés, amely tagjai közül megválasztja a megye országos küldötteit. Ennek az elvnek az iskolai alkalmazása több problémát is felvet. Egyrészt ahogy egyre feljebb haladunk a képviselő fokain, egyre kevesebb személy közül választhatók azok, akik egyre több diákot képviselnek, ami már önmagában kedvezőtlen a demokrácia szempontjából. Másrészt az oktatási rendszerben valójában nincsenek az iskoláknál magasabb, diákok által képviselhető egységek. A „megye iskolái” mesterséges entitás, amely mint ilyen csak bizonyos oktatásigazgatási szervezetekben

³ A felekezeti és alapítványi iskolák között vannak leginkább kivételek.

⁴ Az ELTE TáTK által vezetett hallgatói kutatás, amelyben részt vettek a Debreceni Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem szociológus hallgatói is, és amely a politikai szocializációt az értékorientációk rendszerének fejlődésén belül, a fiatalok iskolai és családi helyzetének valamint a család társadalmi-kulturális státusának függvényében vizsgálta.

rendelkezik képviselendő érdekekkel, de akkor sem a diákok szintjén. Ebbe a szerkezetbe tehát akarva-akaratlanul be van építve, hogy a diákoknak mások mondják meg, hogy mit is kellene egy adott felsőbb szinten „demokratikusan” képviselniük. Az így felálló Országos Diákparlamentet az illetékes miniszter a törvény szerint három évenként köteles összehívni, és ez meg is történik.

Miután a 2000-es évek első évtizedében nem sikerült a valóságot a joghoz igazítani, a Nemzeti Együttműködés Rendszerében a jogot közelítették a valósághoz. A 2011. évi köznevelési törvényben a diákönkormányzat létrehozásának szabadsága – amiről beláttuk, hogy fikció – megmaradt ugyan, de az intézményvezető kötelessége lett a diákönkormányzat ellenőrzésének biztosítása egy állandó segítő kinevezésével, akit a diákok javasolnak. Ez azoknak a sok évtizede ismert magyar megoldásoknak egyike, amelyek akár jól is működhetnek, ha olyan a helyzet, csak többnyire nem olyan a helyzet. Egy biztos, hogy a diákönkormányzat korábbi jogai ezzel csorbultak. Ha tehát a kutatások szerint 2005 táján a diákönkormányzatok döntő része *gyakorlatilag* nem működhetett tanári ellenőrzés nélkül, akkor 2011 után *joguk sincs* ehhez.

Az Országos Diákparlament szervezetében és lebonyolításában megalakulása óta nem történt változás.⁵ Célja – „a diákok közneveléssel kapcsolatos országos tájékoztató fóruma” – mind máig homályban hagyja, hogy ki tájékoztat kit ezen a fórumon, viszont pozitívumként említendő, hogy az ODP továbbra is hivatott áttekinteni a tanulói jogok érvényesülését.

A középiskolás diákok egy csoportja a 2014. évi Országos Diákparlament székesfehérvári rendezvényét követően éles kritikát fogalmazott meg a diákparlamenttel szemben. Véleményük szerint ugyanis az Országos Diákparlament nem képes megvalósítani a diákok érdekképviseletét, méghozzá a következő négy okból:

- 1) *Túl hosszú idő telik el két országos plenáris ülés között, ami a diákok többsége számára nem nyújt belezórást az oktatásügy problémáiba, hiszen legtöbbször csak 4 évet töltenek ezen az iskolafokon;*
- 2) *A diákképviselők megválasztása nem demokratikus úton történik, hanem a patronáló tanárok és intézményvezetők erős beavatkozásával;*
- 3) *A megyei és az országos ülés a nyilvánosság kizárásával zajlik;*
- 4) *Nem valósul meg valódi párbeszéd a résztvevő diákok között, mivel a felszólalások szövegét előzetesen bekérik és ellenőrzik a rendezvény szervezői.*

Jellemzőnek tarthatjuk, hogy e bírálatok – a 3 éves intervallum kivételével – nem a törvényben, hanem alsóbb szintű jogszabályban és a mindennapi joggyakorlatban kialakuló negatívumokra irányultak – vagyis arra a szintre, amelynek „demokratikus deficitjéről” már sok információ halmozódott fel az eddig említetteken túl is.⁶ Az oktatási rendszer demokratikus vonásainak csökkentése a tízes évek elején tanármozgalmakat (pl. Agóra) és egyetemista megmozdulásokat váltott ki, amelyekhez középiskolások is próbáltak

⁵ „Az oktatásért felelős miniszter háromévenként összehívja a diákparlamentet. A diákparlament a diákok közneveléssel kapcsolatos országos tájékoztató fóruma, amely az előterjesztésében áttekint a tanulói jogok érvényesülését, és ajánlást fogadhat el, amelyben megfogalmazza véleményét, javaslatát” (2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 78§ (8)).

⁶ Lásd pl. a „Húsz éve szabadon Közép-Európában” c. nemzetközi konferencia (Budapest, 2010. november 25–26.) anyagait azonos című kötetben (szerk. Simon János, kiadta a Konrad Adenauer Alapítvány, Budapest).

kapcsolódni.⁷ Nem volt tehát teljesen előzmény nélküli, amikor az ODP bírálata nyomán 2014 tavaszán megfogalmazódott egy alulról szerveződő, a diákság tényleges érdekképviseletét megvalósítani képes kezdeményezés, a Független Diákszövetség (FDP) ötlete, amely még ugyanazon év őszén meg is kezdte a működését.⁸

A Független Diákszövetség függetlensége politikai és intézményi függetlenséget jelent, a szervezet politikai pártoktól és állami intézményektől – minisztériumoktól, önkormányzatoktól, iskoláktól – független, önálló civil kezdeményezésként jött létre.⁹

Az FDP alapvető szabályaiban és működésében az országgyűlés működési logikáját követi. Ennek megfelelően a diákok országos régiók szerint arányos, a 14–21 éves korosztályra nézve általános, egyenlő és titkos választójog alapján, az interneten egy erre a célra létrehozott platformon keresztül, közvetlenül választják meg a képviselőtestületet, amely különböző, a diákokat érintő kérdések kezelésére bizottságokat hoz létre és működött. Az országgyűléssel való formai hasonlósága teszi lehetővé, hogy magát diákszövetségként definiálja, amelynek hatásköre az ország különböző régióiból érkező diákok véleményeinek a megvitatására, a diákokat érintő kérdésekben való állásfoglalások megfogalmazására, s ezek alapján az adott ügyekben beavatkozásra feljogosított intézmények számára történő javaslatok kialakítására és megszavazására terjed ki.

A szervezet gondosan kiválasztott szövegekben deklarált demokratikus elvekből meríti alapelveit. A demokrácia alapdokumentumaként Bibó István *A szabadságszerető ember politikai* tízparancsolata című írását választották, az FDP működését pedig különösen John Harris Loflin a tanulók jogait összefoglaló, *Learner's Bill of Right* című művének tizenötödik tétele alapozza meg, amely kimondja, hogy „jogom van saját oktatásommal, osztályommal és iskolámmal kapcsolatos kérdések eldöntésében – korom és tanulmányaim előrehaladtával egyre nagyobb mértékben – részt venni”.¹⁰

Mindezek alapján a Független Diákszövetségre úgy tekinthetünk, mint egy diákok által életre hívott, a diákok érdekeinek és jogainak érvényesítéséért a hatályos törvények keretei között küzdő ifjúsági civil szervezetre, amely egyidejűleg lehetőséget biztosít a benne résztvevőknek arra, hogy találkozzanak a képviselői demokrácia egy formájával és a gyakorlatban is meg tapasztalják a képviselői demokrácia működését. Az FDP nem tekinthető forradalmi mozgalomnak vagy szervezetnek még akkor sem, ha egyes kérdésekben – mint látni fogjuk – radikális véleményt nyilvánít. A tartalmi állásfoglalások kizárólag a mindenkorai képviselőikön múlnak, akik valóban függetlenül alkothatnak véleményt.

⁷ Munkájuk eredményét lásd Agóra Oktatáspolitikai Kerekasztal: *Oktatáspolitikai alapvetések*, Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 2013. október.

⁸ Cikkünkben az FDP saját dokumentumaira, az ELTE TáTK Oktatás- és Ifjúságkutató Központja (OITK) által az FDP-ről végzett szociológiai kutatás eredményeire (2015-2016. tanév), valamint részvevő megfigyelésre támaszkodunk.

⁹ Megjegyzendő, hogy a technikai lehetőséget az internet adta, amely számos más „grass-root” középiskolás kezdeményezéshez is kínálkozott: leginkább hírlevelek, kapcsolattartás céljára. Ezt a lehetőséget elsőnek ez a generáció ismerte fel.

¹⁰ <http://diakparlament.hu/tanuloi-jogok-nyilatkozata/> [Letöltve: 2017. 01. 17.] Loflin a New York-i Gyermekek jogi Egyezmény népszerűsítő összefoglalását adja.

A Független Diákszékhely felépítése és működése

A Független Diákszékhely deklarált célja a legkülönbözőbb nézőpontok figyelembevétele, ezért képviselőnek jelentkezhet – képviselőjelöltként felléphet – minden olyan személy, aki valamilyen módon kapcsolatban áll vagy a közelmúltban kapcsolatban állt a közoktatással és a felsőoktatással, és nem tisztségviselője egyetlen pártnak sem. A szervezet szabályzata szerint a megválasztott képviselőtestület maximum 125 főből állhat, öt képviselői kategóriában. Az első és legnépesebb kategóriát a 14. életévet betöltött, középfokú oktatási intézményben tanuló *diákok* alkotják (90 fő), akiket Magyarország nyolc nagy régiójából, mint választókerületből, választanak meg a régiók középiskolás tanulói, létszámuk arányában. Az egy évre szóló képviselői mandátumot a régió jelöltjei közül azok nyerik el, akik a legtöbb szavazatot kapják, azzal a megkötéssel, hogy ha a megválasztott diákképviselők között nincsen legalább 30 női képviselő, nemi kompenzációt alkalmaznak, és minden régióban még egy női diákképviselő mandátumhoz jut. Ebben az esetben a diákképviselők száma 98 fő lehet. A diákok figyelembe veszik, hogy az oktatással kapcsolatban a diákokén kívül vannak más fontos kategóriák is, amelyeknek a véleményét érdemes azonnali vitában megismerni. Ezért a további képviselői kategóriákat a 25. életévet be nem töltött, felsőfokú oktatási intézményben tanuló *hallgatók* (10 fő), az alap-, közép- vagy felsőfokú intézményben oktató *tanárok* (10 fő), a *szülők* (10 fő) és az *öregdiákok* (5 fő) képezik.

A Független Diákszékhely megfelelő működéséért – legfőképp a demokratikus alapelvek betartásáért, a jelöltállításért, a szavazás lebonyolításáért, a plenáris ülések megtartásáért, a parlamenti bizottságok működéséért – a Szervezőbizottság felelős. A Szervezőbizottságban, akárcsak az egész parlamentben az egyenlőség elve uralkodik: vezetők nincsenek, a döntések szavazással születnek, a feladatokat vállalás és elfogadás alapján osztják szét, és a megfelelő együttműködést választott koordinátorok biztosítják, akik nem rendelkeznek vezetői jogokkal. A Szervezőbizottság négy részlegről áll. A szervezési részleg legfőbb feladata – sok más között – a rendezvények megszervezése és lebonyolítása; a képviselői és operatív részlegé a nyilvántartás és a képviselőkkel való kapcsolatok biztosítása; a stratégiai és tervezési részleg tervezi meg a parlamenti ciklusban elvégzendő munkákat, különösen a kifelé irányuló kommunikációt és kapcsolatokat; a szervezeti részleg pedig a szabályos működést és a szabályok karbantartását végzi. Az összevetékenységet rendkívül terjedelmes – csaknem 40 oldalas – SZMSZ szabályozza, amelyet még egy hasonló választási szabályzat is kiegészít. Ezeket természetesen képtelenség fejben tartani, de vitás esetben mindig ezek alapján történik a döntés, ritka szükség esetén az Etikai Bizottságban.

A Szervezőbizottság és a Parlament szigorúan szét van választva: az SZB tagjai nem rendelkezhetnek képviselői mandátummal, így egyedül a bizottságnak van állandó tagsága a szervezetben. Egyik frappáns megfogalmazásuk szerint az SZB kizárólag a formákkal foglalkozik, hogy a parlament kizárólag a tartalommal foglalkozhasson.

A megválasztott képviselőtestület két alkalommal – ősszel és tavasszal – ül össze három-három napra. Az őszi plenáris ülésen a képviselők előterjesztik jelöltként előkészített javaslataikat, amelyeket a plénum megvitát, és a vita alapján szavazással meghatározza azokat a témákat, amelyekkel bizottságokban kíván foglalkozni a ciklus folyamán. A képviselők maguk döntenek arról, hogy melyik bizottság munkájában vesznek részt; a bizottságon belül mindannyian egyenlők, csak koordinátort választanak. A bizottságok

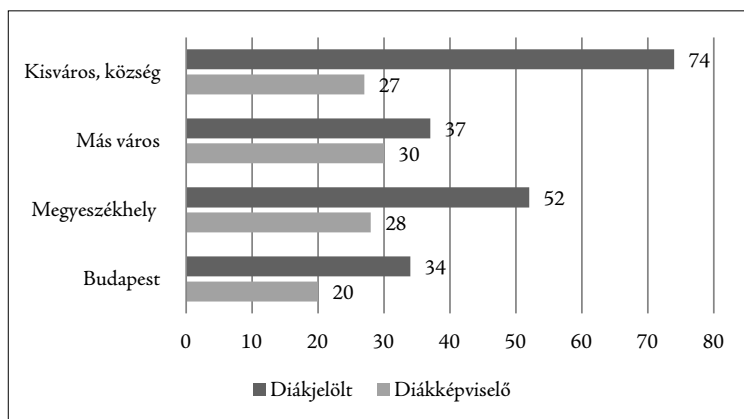
már az első plenáris ülés alatt kialakítják vázlatos elképzelésüket a témájukról, és ezt az elképzelést a plénum elé bocsátják elfogadásra. Ezek a munkakezdő határozatok az első plenáris ülés eredményei.

A plenáris ülést követő három hónapban az egyes bizottságok tagjai és az összes képviselő is elektronikus kommunikáció segítségével maradnak kapcsolatban egymással – Facebook-csoportok formájában –, és közösen dolgozzák ki a témájukra vonatkozó álláspontjukat, javaslatukat, vagy követelésüket. Ezt a második, tavaszi plenáris ülés elé terjesztik megvitatásra és döntésre. Az összes javaslatot egyenként vitatja meg a plénum, gyakran kiegészítő vagy módosító indítványt téve. A tavaszi plenáris ülés végén a végső szavazásban elfogadottakból tevődik össze a Független Diákszemélyiség-javaslatcsomagja, amelyet az Emberi Erőforrások miniszterének küldenek el. Az FDP komoly előnye az ODP-vel szemben, hogy eleve a rendszerszintű, országos problémákkal foglalkozik, amelyeket csak a mandátummal rendelkező képviselők szűrnek meg, és nem külső személyek hoznak be, még csak nem is a szervezők.

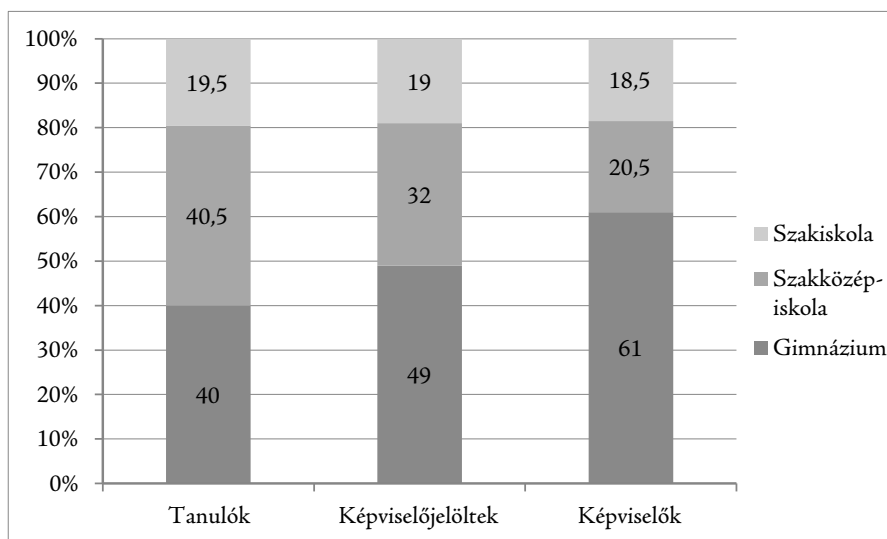
A diákjelöltek és a diákképviselők társadalmi és demográfiai háttere

A Független Diákszemélyiség-javaslatcsomagja önmagában nem érthető meg, hiszen nemcsak az jellemzi, amit megnyilvánít, hanem az is, amit nem. Jelentése abban a folyamatban formálódik – és abból is érthető meg –, amelynek során a képviselőnek jelentkező fiatalok motívumaiból, szándékaiból, elképzeléseiből a szavazás révén kiválasztódnak azok, amelyeket a választók – valamilyen értelemben – preferálnak, a megválasztott képviselők pedig megpróbálnak majd érvényesíteni a diákszemélyiség-javaslatcsomagot a plenáris vitáiban, és amelyek közül néhány majd a megszavazott javaslatokban ölt testet.

Bár a Független Diákszemélyiség-javaslatcsomagja alapelve és ambíciója az általános és titkos választójog alapján a teljes diákság képviselete, természetesen irreális lenne azt várni, hogy ez varázslátra azonnal, akárcsak a második évben megvalósul. Egy tucatnyi fiatal diák kezdeményezése még az internet korszakában sem tud ilyen gyorsan ismertté válni, különösen akkor, ha sem szervezeti, sem anyagi eszközeik nincsenek meg hozzá. Mivel a jogi sze-

1. ábra: A diák képviselőjelöltek és a megválasztott diákképviselők eloszlása lakóhely szerint (fő)

2. ábra: A tanulók, a diák képviselőjelöltek és a megválasztott diákképviselők eloszlása iskolatípus szerint (2016. évi adatok). 2016-ban jelentősen csökkent a szakiskolások, kissé kisebb mértékben a szakközépiskolások és legkevésbé a gimnazisták összlétszáma az országban.

mélyiség megszerzése és fenntartása is pénzbe kerülne, az adományokból befolyó szerény összeget inkább a működésre fordítják a szervezők. Kampánycélokra így legfeljebb csak fillérek maradnak. Ennek ellenére megállapítható, hogy az általunk vizsgált 2015-2016-os ciklushoz képest az FDP 2016 őszén közel háromezer fővel növelte szavazótáborát, ami persze még mindig csak töredéke a választásra jogosult népességnek.

A 2015 őszén jelentkezett 214 képviselőjelöltnek 82 százalékát (175 fő) középiskolás tanulók adták. Érthető módon a közoktatás leginkább érintett tagjai jelentkeztek a legtöbben, az idősebb és a felnőtt kategóriák pedig – különösen vidéken – kevésbé bizonyultak mozgósíthatónak. Országos szinten kevesebb nő indult a képviselőségért, mint férfi (90 fő a 124-gyel szemben), és a budapesti jelentkezők között a férfiak aránya még magasabb volt (62 százalék). De a férfi jelölteknek ez a túlsúlya főleg a „felnőtt” – nem középiskolás – jelöltekből adódott, a diákjelöltek körében a nők voltak többségben (így nem volt szükség a nemi kompenzációra vonatkozó szabály alkalmazására).

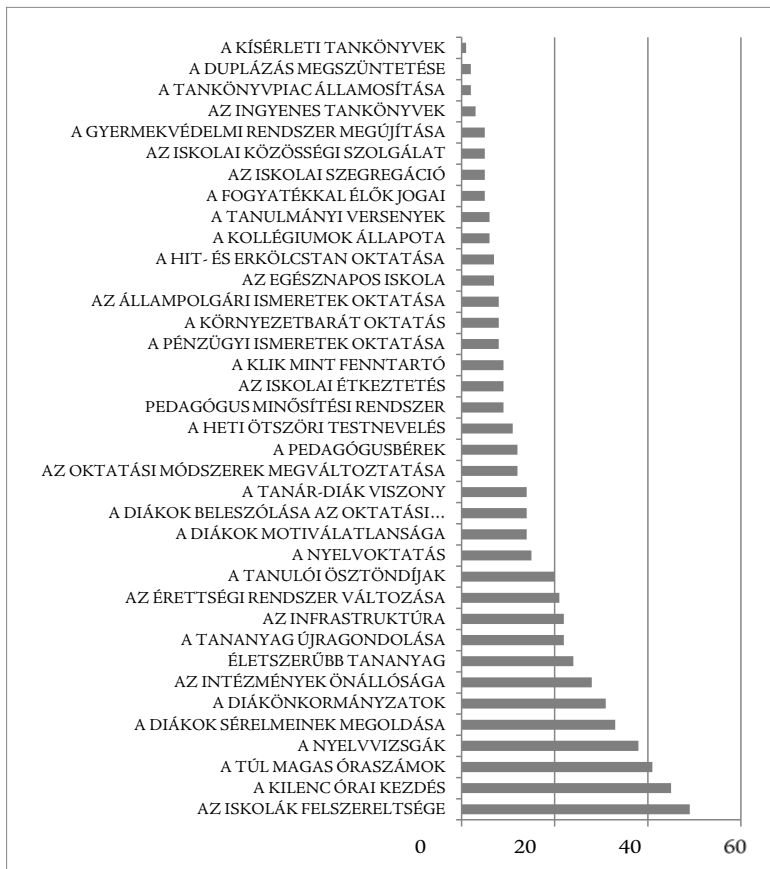
Ha feltesszük, hogy a Független Diákszövetség modernizációs mintára terjed, akkor a második évében még a budapesti diákok erőteljes jelenlétére kellett számítanunk, ám meglepő módon a legtöbb diák nem a fővárosból, hanem kisvárosból és községből jelentkezett képviselőnek (74 fő). A megyeszékhelyekről 52, a nagyvárosokból 37, a fővárosból pedig 34 diák pályázott a képviselőségért. Az iskolatípus tekintetében már inkább érvényes a modernizációs feltevés, hiszen a gimnáziumi tanulók indultak a legtöbben, ők az összes középiskolás jelöltek közel felét tették ki. A szakközépiskolások 30, a szakiskolák diákjai pedig 19 százalékát adták a közoktatásban tanuló képviselőjelölteknek.

A diák képviselőjelöltek eloszlása az iskolatípusok presztízsrangsorát követi, ebből következően az az iskolatípus (a szakiskola) számíthatott a leggyengébb képviseletre, amely a legtöbb változás – és így a legtöbb probléma – elszenvedője, mivel tanulólét-

számát az oktatáspolitikai erőteljesen növelni, általános műveltségi tartalmát pedig csökkenteni igyekeznek. A korábbi kutatások szintén a szakiskolások tanulók alacsony részvételi hajlandóságára mutattak rá, hangsúlyozva, hogy az alacsony társadalmi aktivitás erősen összefügg a társadalmi-kulturális háttérrel (lásd Szabó–Örkény 1998; Csáki 2009b; Cross 2013).

Az összes képviselőjelölt 56 százalékát választották meg (119 fő), a diákjelöltek körében ez az arány 53 százalék (105 fő) volt. Az eredmények alapján a fiatal választók a diákok közül a fiúkat (56 százalék) jobban preferálták a lányoknál (44 százalék), de a megválasztott képviselőtestületben a nők aránya így is messze felülmúlja az országgyűlést, ahol a női képviselők csupán 10 százalékban vannak jelen (Koncz 2014).

A kisvárosokban és községekben élő diákok képviselőjelöltjeinek mindössze 37 százalékát választották képviselővé, mutatván mekkora előny a nagyság. Az viszont, hogy nem egyedül a nagyság számít, abból látszik, hogy a megyeszékhelyek jelöltjei csak épp az átlagos bekerülési rátát érték el (53 százalék), míg a közepes városok jelöltjei 80 százalékban voltak sikeresek (1. ábra). Van anekdotikus alapunk feltételezni, hogy ezeken a helyeken az iskolák kevésbé igazodnak a politikai vonalakhoz, a saját feltételeik javítása érdekében

3. ábra: Az öt legfontosabb közé sorolt témák relatív gyakorisága

minden adódó lehetőséget megragadnak – és ki tudja nem lesz-e ilyen lehetőség éppen ebben az új diákszervezetben? Tapasztaltuk, hogy míg egyes iskolák határozottan elzárkóznak a Független Diákszemlélettől, mások jelöltek támogatnak és segítenek be.¹¹

A középiskolás diákjelöltek közül legnagyobb arányban a gimnazisták kerültek be a diákszemléletbe tovább növelve túlsúlyukat, míg a szakközépiskolásoknak csupán harmadát választották meg. A szakiskolásoknak közel felét képviselővé választották, megtartva ezzel arányos reprezentációjukat (2. ábra).

A gimnazisták túlsúlya és a szakközépiskolások alulreprezentáltsága tartalmi aránytalanságot is jelent az érdekképviseletben. Hiába működött az FDP-ben kistérségi és szociális bizottság, amely komoly javaslatot tett a szakmai gyakorlat félévek közötti beosztására a szakma jobb megtanulása céljából, a gimnazista túlsúlyú plénum ezt az érvelést nem tudta követni, így ezt az érdemi javaslatot nem fogadta el, csak egy semmitmondó „javítani kell a képzés minőségét” állásfoglalást.

Összességében a makroszociológiai jellemzők azt mutatják, hogy egy olyan rétegzett társadalomban, mint amilyen a magyar társadalom, még a Független Diákszemlélet sem „függetlenítheti” magát az előnyök és hátrányok egyenlőtlen eloszlásától. A hátrányosabb helyeken lakóknak, az alacsonyabb presztízsű iskolatípusokban tanulóknak kimutathatóan kisebb esélyük van a megválasztásra és érdekeik képviseletére. Ez nem a Független Diákszemlélet vagy a Szervezőbizottság hibája, hanem a társadalmi determinizmus erősségének a jele, amelyet a szervezők csupán enyhíteni képesek.¹²

A Független Diákszemlélet oktatáspolitikai reformokat célzó követelése

Vannak-e a választóknak ilyen követelése, és ezeket képviseli-e a Független Diákszemlélet? Erre a kérdésre nem tudunk szabatos választ adni. Úgy próbálhatjuk közelíteni a választ, hogy összevetjük a potenciális választók preferenciáit – amelyeket a Szervezőbizottság által közzétett internetes kérdőívben fejeztek ki¹³ – a képviselők által bemutatkozó nyilatkozataikban mintegy programszerűen meghirdetett témákkal.

A kérdőívben felkínált problémák között hat olyan volt, amelyet a „választóknak” legalább 30 százaléka az öt legfontosabb közé sorolt. A válaszoló diákok 35–50 százaléka sorolta az öt legfontosabb ügy közé az iskolák felszereltségét, a kilenc órás kezdést, a túl magas óraszámokat, a nyelvvizsgákat – amiben semmi meglepő nincs (3. ábra). Két meglepetést mutatnak a válaszok: hiányoznak a legfontosabbak közül a közéleti színtereken leginkább forgó témák (tankönyvpiac, szegregáció, gyermekvédelmi rendszer stb.), viszont 30 százaléka a legfontosabb öt probléma között látja a diákönkormányzatok helyzetét és a diákok sérelmeinek megoldását. A választói kérdőív alapján úgy tűnik, hogy a középiskolás fiatalok az életüket általánosabb elvek szintjén, távolabbról befolyásoló tényezőknek kisebb jelentőséget tulajdonítanak, mint a mindennapjaikat közvetlenül befolyásoló tényezőknek (túlterheltség, tananyag, órarendi nehézségek).

¹¹ Az FDP környezetének reakciói nem tartoztak az ELTE OITK kutatásának tárgyai közé, viszont jelzik, hogy mennyi érdekes nyitott kérdés maradt egy évnnyi kutatás után is.

¹² A következő, 2016–2017-es ciklus előkészítésében a Szervezőbizottságnak sikerült jelentősen növelnie az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiókból jelentkező képviselőjelöltek számát.

¹³ A Szervezőbizottság által kiküldött kérdőív 37 item közül az 5 legfontosabbat kérte megjelölni.

Megválasztott képviselők ugyanakkor érzékenynek bizonyultak ezekre a távolabbi tényezőkre, továbbá eltérés mutatkozik az oktatásügyben történt államosítási lépések megítélésében is. A megválasztott képviselők bemutatkozó szövegeiben, és későbbi plenáris vitáiban is erőteljesebben jelent meg az államosítás bírálata, olykor lényegi megkérdőjelezése, míg e téma a választók fontossági rangsorának csupán a végén szerepelt.

A fontos dolgok kiemelésének a Független Diákszemélyiségmegőrzési Bizottság megfelelt: képviselői már a 2014-2015. évi ciklusban legalább öt diákjogvédő határozatot hoztak, és az érdekvédelem függetlenségének elnyerésére végül a következő javaslatot tették: *„Az EMMI tegyen meg mindent annak érdekében, hogy az iskolai diákönkormányzatokat az iskolák maguktól független, különálló szervezetként kezeljék, és semmiképpen se rendeljék az iskola alá.”* (31/2015) Az EMMI válaszában egyértelműen jelezte, hogy itt az FDP falba ütközik: *„Az iskolai diákönkormányzatok az iskola szervezetén belül az iskola diákjainak képviselőit látják el. Semmiképpen sem tekinthető iskolán kívüli szervezetnek.”* Az állam tehát elképzelhetetlennek tartja, hogy az iskolákban olyan független diákszervezet képviselje a diákokat, amilyen országos szinten a Független Diákszemélyiségmegőrzési Bizottság. Ha ez a kérdés ebben a formában többször nem is merült fel azóta, az iskolai demokrácia és a diákjogok problémáinak tárgyalására a függetlenül megválasztott diákok külön bizottságot hoztak létre a 2015–2016-os parlamenti ciklusban, és a 2016-2017. évi ciklusban is. Különösen az utóbbi ciklusban tettek még sok, bizottságon kívüli javaslatot is a diákok jogtudatosságának fejlesztésére.

Úgy tűnik, hogy a demokrácia és a diákjogok követeléseinek még nyomatékosabbá válása összefüggésben lehet azzal, hogy 2016 ismét az oktatásügyi kritikai mozgalmak fellendülésének – a Tanítanéki megalakulásának, a Civil Közoktatási Platform létrehozásának – éve, amelyre az iskolák jelentős része pozitívan reagált, s ezekben az iskolákban oktatáspolitikailag a DÖK is aktívabbá vált. A Független Diákszemélyiségmegőrzési Bizottság képviselői közé ebben a ciklusban nagyobb számban jelentkezték és kerültek be aktív DÖK-elnökök és városi képviselők. Ez az elégedetlenség fokozódásának jeleként értelmezhető, ugyanakkor olyan szervezési tapasztalatot hoz be a Független Diákszemélyiségmegőrzési Bizottságba, amely az előző ciklusban nem volt jelen. Úgy tekinthetjük, hogy a képviselők egy jelentős része „duplán kiválogatott elit”: egyrészt keresztülment azon a részben informális, részben formális válogatáson, aminek eredményeképpen iskolájának tanárai és tanulói alkalmasnak találták helyi vezetőnek és képviselőnek, másrészt bemutatkozása, „programja” alapján bizalmat szavazott neki az FDP ismeretlen diákokból álló választói köre. Az általános oktatáspolitikai helyzeten túl valószínűleg ennek is köszönhető az FDP nagyobb aktivitása és a diákjogokra való fokozottabb érzékenysége ebben a ciklusban.

Összefoglalás

A Független Diákszemélyiségmegőrzési Bizottság egy valóban alulról szerveződő, tényleges problémákra reflektáló autentikus diákmozgalom, amely napirendjére tűzte az oktatás mélyreható átalakítását. Olyan diákok színrelépése, akiknek az internet révén sikerült törvényes keretek között egy teljesen önálló, senkitől sem ellenőrzött diákképviselőtet létrehozni Magyarországon, s akik újra feltalálták maguknak az általános, titkos és egyenlő választójogot a diákérdekek kifejezésére. Jelenlétükkel és tevékenységükkel hozzájárulnak mind a demokrácia terjesztéséhez, mind a diákok oktatáspolitikai érzékenységének fejlesztéséhez.

IRODALOM

- BOURDIEU, P. – PASSERON, J. C. (1970) *La reproduction*. Paris, Editions de Minuit.
- CSÁKÓ M. (2009a) Demokráciára nevelés az iskolában. In: SOMLAI P. – SURÁNYI B. – TARDOS R. & VÁSÁRHELYI M. (eds) *Látás-viszonyok. Tanulmányok Angelusz Róbert 70. születésnapjára*. Budapest, Pallas. pp. 155–188.
- CSÁKÓ M. (2009b) Vázlat a szakmunkástanulók politikai szocializációjáról. *Új Pedagógiai Szemle*, 10. pp. 36–45.
- KONCZ K. (2014) Nők a parlamentben, 1990–2014. *Statisztikai Szemle*, 92/6. pp. 513–540.
- OROSS D. (2013) Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: SZÉKELY L. (ed.) *Magyar Ifjúság 2012*. Budapest, Kutatópont. pp. 283–315.
- SZABÓ I. (2000) *A pártállam gyermekei. Tanulmányok a magyar politikai szocializációról*. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó.
- SZABÓ I. (2009) *Nemzet és szocializáció. A politika szerepe az identitások formálódásában Magyarországon*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- SZABÓ I. – ÖRKÉNY A. (1998) *Tizenévesek állampolgári kultúrája*. Budapest, Minoritás Alapítvány.